

ELS «ALTRES ASSAIGS» DE JAUME SERRA HÚNTER: INÈDITS CATALANS EN LA SEVA OBRA PÒSTUMA

Jordi JIMÉNEZ GUIRAO, Investigador predoctoral FPU ¹

(Universidad Nacional de Educación a Distancia / Instituto de Filosofía, CSIC)
jjimenez2320@alumno.uned.es | ORCID: 0000-0002-8161-9686

Data recepció: 03/09/2023 | Data acceptació: 16/10/2023

Resum: Els «Altres assaigs» de Jaume Serra Húnter van aparèixer editats en traducció castellana al final del seu llibre pòstum *El pensamiento y la vida: estímulos para filosofar* de 1945, publicat a Mèxic. L'original en català, en canvi, tot i que també comptava amb uns «Altres estudis pòstums», no incorporava cinc d'aquests textos que van romandre exclusius de l'edició castellana. Una reedició digital bilingüe recent, publicada l'any 2020 per la UNAM, afegeix més confusió al separar aquests estudis pòstums en dos capítols diferenciats. D'on surten, doncs, aquests «Altres assaigs»? Pretenem primer contextualitzar l'aparició d'aquesta obra per poder formular una hipòtesi que reforça la necessitat urgent d'elaborar un catàleg i una classificació acurada de l'obra de Jaume Serra Húnter i deixar d'usar una terminologia equívoca o errònia. Després, dediquem la part principal del text a restituir a la seva llengua original aquests articles que només es coneixien fins ara en una traducció de Pere Matalonga. | Paraules clau: Jaume Serra Húnter, filosofia catalana, història intel·lectual, exili

THE «OTHER ESSAYS» OF JAUME SERRA HÚNTER. UNPUBLISHED CATALAN WRITINGS IN HIS POSTHUMOUS WORK

Abstract: Jaume Serra Húnter's «Other Essays» were published in Spanish translation at the end of his posthumous book *El pensamieto y la vida: estímulos para filosofar* of 1945, published in Mexico. The Catalan original, on the other hand, although it also included «Other posthumous studies», did not include five of these texts, which remained exclusive to the Spanish edition. A recent bilingual digital reprint, published in 2020 by UNAM, adds further confusion by separating these posthumous studies into two distinct chapters. So where do these «Other Essays» come from? We first aim to contextualise the appearance of this work in order to formulate a hypothesis that reinforces the urgent need to draw up a catalogue and a precise classification of Jaume Serra Húnter's work and to stop using misleading or erroneous terminology. We then devote the main part of the text to resituating in their original language these articles, which until now were only known in a translation by Pere Matalonga. | Keywords: Jaume Serra Húnter, Catalan philosophy, intellectual history, exile

1 Investigador en formació a la «Escuela Internacional de Doctorado de la UNED, Doctorado en Filosofía». Aquest article s'inclou en el projecte «La filosofía Iberoamericana del siglo XX y el desarrollo de una razón plural» (PID2022-138121NB-I0).

1. EL PENSAMENT I LA VIDA. L'OBRA PÒSTUMA DE SERRA HÚNTER

L'obra de Jaume Serra Húnter (1878-1943), primer catedràtic d'història de la filosofia i rector de la Universitat de Barcelona, pateix avui un oblit considerable. Tret d'alguna excepció (Serra Húnter 2010, 2020), mai no s'han reeditat els seus textos. El mateix podem dir dels seus escrits inèdits, ja que després de 1945 només trobem publicats els *Problemes de la vida contemporània* (1985), uns escrits motivats per la Guerra Civil que van veure la llum mig segle més tard.

Aquest desconeixement general, però, encara augmenta quan ens endinsem en la seva producció d'exili. A banda de les dotzenes d'articles a publicacions periòdiques, encara per inventariar,² i d'algun article aparegut a la *Revista de Catalunya*, Serra va publicar, de forma pòstuma, *El pensament i la vida: estímuls per a filosofar* (1945) al *Club del Llibre Català* que dirigia Miquel Ferrer. Prologada per Josep Carner, i amb un tiratge de només 155 exemplars, aquesta edició va ser una mena d'homenatge que li va retre la Comunitat Catalana de Mèxic, convertint-se en un dels pocs exemples d'assaig filosòfic en català aparegut a l'exili (Manent 1976: 195). Ràpidament oblidada, els pocs lectors que va tenir aquesta obra la van elogiar: Roure Torrent diu que és el llibre «que respon millor a la seva manera d'ésser» (Roure Torrent 1946: 30) mentre que Serra Moret el considera «un model de mètode» i el millor llibre de filosofia en català publicat a l'exili (Serra Moret 1946: 5772). Fins i tot trobem una ressenya d'aquesta edició catalana en anglès, a càrrec del filòsof xilè i professor a UCLA Manuel Olgúin (1947) i gairebé no torna a merèixer l'atenció de la crítica fins el bon estudi que li dedica el professor Jordi Sales (Sales 2018).

Al contrari de la majoria dels seus llibres, *El pensamiento y la vida* (1945) va aparèixer també en castellà, dins de la col·lecció *Monografías filosóficas* del Centro de Estudios Filosóficos de la UNAM, encara que Serra mai arribés a ser professor d'aquesta universitat. En aquesta col·lecció, també hi havien publicat antics alumnes seus com Joaquim Xirau (*Lo fugaz y lo eterno*, 1942) o Joan Roura Parella (*Spranger y las ciencias del espíritu*, 1944) però va ser un altre deixeble de Barcelona, Juan David García Bacca, qui li va fer el pròleg, mentre que la traducció és obra de Pere Matalonga. Aquesta edició va ser recensionada per Iso Brante Schweide

2 Estem preparant una publicació que incorporarà els articles filosòfics que Serra Húnter va escriure a l'exili, fet que ajudarà a conèixer millor la seva darrera etapa intel·lectual.

(1945) i Joan Roura Parella (1946), entre d'altres, i és gràcies a aquest últim que sabem que va ser el mateix Serra qui va promoure la publicació en llengua castellana per poder donar a conèixer el seu pensament al país d'acollida.³

Per tal de rescatar-la de l'oblit, la UNAM ha promogut recentment la reedició digital d'aquest llibre, en format bilingüe, dins de la col·lecció *Maestros del Exilio Español en la Facultad de Filosofía y Letras de la UNAM* (2020). Aprofitant aquesta reedició, que fa més accessibles uns textos que fins ara eren gairebé introbables, ens hem volgut fixar en una anomalia que ja estava present en les edicions impreses. A l'edició castellana hi ha cinc textos addicionals que no apareixen a l'edició catalana, i que aquesta edició digital categoritza de manera errònia. D'on surten aquests assaigs? Per què només apareixen a l'edició castellana?⁴

2. HISTÒRIA D'UNA EDICIÓ ACCIDENTADA

La veritat és que sabem ben poca cosa de la confecció de la darrera obra de Serra Húnter. Per correspondència inèdita, i segons confessa ell mateix a Josep Conangla i Fontanilles, sabem que a Mèxic hi tenia força material:

A França vaig treballar i estic en condicions de publicar cinc o sis llibres. [Editar] aquí a Mèxic de moment ho veig difícil⁵ i solament en el

- 3 Cf. J. Roura Parella, «Sobre: Jaume Serra Hunter. El pensamiento y la vida». *Filosofía y Letras* 21/11 (1946): 132: «El ilustre maestro deseaba también ser conocido porque su vasta obra escrita en su lengua vernácula era solo leída en Cataluña y su extensa colaboración en la “Enciclopedia Espasa” [...] está condenada a permanecer anónima. Toda su ilusión estaba puesta en esta pequeña obrita, modelo de pasión filosófica sencilla y estimulante, que tenía que servirle de introducción al mundo filosófico y académico mexicano, que tan alto apreciaba. Desgraciadamente su rápida muerte acaecida en Cuernavaca no hace todavía dos años le privó de este placer, cuyas ventas sin embargo le anticipaba ya su imaginación, ayudándole no poco a vivir en sus últimos tiempos».
- 4 A l'edició digital es limiten a assenyalar que «los ensayos agrupados en la sección “otros ensayos”, se encuentran publicados únicamente en español, por lo que en todo momento respetamos su inclusión como parte del proceso editorial original» (J. Serra Húnter, *El pensamiento y la vida: Estímulos para filosofar* [Mèxic: UNAM, 2020], 252).
- 5 Quan va ser escrita la carta encara no existia el *Club del Llibre Català*, que es va crear el 1944.

cas de reprendre la publicació de la *Rev. de Catalunya*, cosa que estic treballant, hi podrien sortir alguns capítols. [...] Per ara us puc avançar que dels llibres esmentats solament dos tenen un caràcter tècnic; els altres responen al meu criteri que ja coneixeu, de vulgarització filosòfica amb un cert aire literari. (Carta rebuda de Jaume Serra Hünter del 22 de novembre de 1942; *Fons Conangla i Fontanilles*, ANC1-450-T-488)

Serra finalment va aconseguir reprendre la *Revista de Catalunya*, on hi va publicar «La filosofia de Joan Lluís Vives» (1943) i, ja de forma pòstuma, «La concepció de l'infinít» (1947), dos textos que havien d'aparèixer als números segrestats a França després de la invasió nazi, juntament amb d'altres que mai han vist la llum. Malauradament, no sabem què se'n va fer de la majoria de les obres que aquí anuncia. Molt material es va perdre i d'altre va quedar diluït entre diferents articles que va publicar a l'exili. Només es van arribar a publicar, doncs, dos d'aquests llibres: *Problemes de la vida contemporània*, escrit durant la guerra i acabat a Tolosa —no apareixeria fins a 1985— i *El pensament i la vida* (1945).

El pensament i la vida està originalment escrit en català, com la pràctica totalitat de les seves obres. L'obra s'estructura en quatre capítols, conformats per una seixantena de brevíssimes entrades que en poques ocasions superen la pàgina d'extensió, limitant-se sovint a un llarg paràgraf suggestiu. Aquests paràgrafs, però, només fan sentir si es llegeixen en l'ordre proposat i en un sentit ascendent, com adverteix l'autor a la introducció, fet que demostra que és una obra madurada per Serra abans de morir i no un simple compendi de material arreplegat pels curadors del volum.

Potser per fer-lo més complet, però, els editors van decidir afegir uns «Altres estudis pòstums», un corpus de cinc textos presents tant en l'edició catalana com castellana. Encara que no s'esmenti ni al llibre imprès ni en l'edició digital, dos d'aquests textos no són inèdits ni pòstums. «Entorn del problema del mal» i «Filosofia espiritualista de l'acció» ja havien estat publicats en vida de Serra a la *Revista de Catalunya*, el 1939 i el 1940, respectivament. Desconeixem el motiu pel qual van seleccionar aquests dos escrits i no «La filosofia de Joan Lluís Vives» ni «La concepció de l'infinít», mencionats abans. Aquest darrer sí que era inèdit en aquell moment i acabaria apareixent de forma pòstuma a la *Revista de Catalunya* l'any 1947. Els altres tres escrits, de format similar —una mica més breus— i de temàtica epistemològica, són «Sobre el mètode introspectiu»; «El corrent

subterrani de la consciència» i «Intents empírics de la valoració lògica».⁶ Aquests articles sí que eren inèdits, però no en coneixem la procedència.

Els cinc articles que només es publiquen en l'edició castellana apareixen a continuació dels cinc que acabem de mencionar, dins del mateix apartat. Així trobem que, si en l'edició catalana hi ha cinc textos dins de «Altres estudis pòstums», a la castellana aquest apartat inclou deu textos i s'anomena «otros ensayos». L'edició digital afegeix més confusió al separar en dos capítols aquests textos, agrupant els cinc primers sota el títol «estudis pòstums» i els cinc darrers sota el títol «otros ensayos». En qualsevol cas, els textos exclusius de l'edició castellana són els següents: «Sobre la psicología de la sinceridad»; «La mejor sanción», «El aislamiento voluntario», «Consideraciones generales sobre el resentimiento» i «La doctrina clásica de la inmortalidad».

Un primer cop d'ull ja fa patent que tenen un format i una extensió molt similar als textos dels «Altres estudis pòstums». De fet, podem convenir que tots aquests textos tenen un format pràcticament idèntic als capítols de *Problemes de la vida contemporània*: textos divulgatius d'unes cinc pàgines d'extensió que reflexionen sobre un tema, més elaborats que els paràgrafs d'*El pensament i la vida* però més breus i menys tècnics que els articles procedents de la *Revista de Catalunya*.

La hipòtesi més plausible, tenint en compte la informació que aporta la carta a Conangla i les coincidències evidents de format, és que Serra estaria elaborant un llibre anàleg als *Problemes de la vida contemporània*, aquest cop centrat en les seves vivències d'exili i no tant de la guerra. Si als capítols de *El pensament i la vida* hi trobem tastets de la seva filosofia general que apuntalen la seva concepció espiritualista, aquests «Otros ensayos» serien breus capítols de caire més ètic sobre la preeminència de la cultura i els valors superiors en temps convulsos de crisi de la civilització i de crisi personal. Els assaigs que traduïm a continuació presenten a més una clara unitat temàtica. Les seves reflexions sobre el valor de la sinceritat com a virtut, sobre la consciència moral personal com a veritable jutge del comportament, sobre el perill de l'aïllament egoista que defuig la necessitat moral de relació i de compromís social, sobre els efectes negatius del ressentiment i, finalment, sobre les proves clàssiques de la immortalitat de l'ànima mostren que ens trobem davant d'un incipient assaig que avança

6 Aquest text presenta divergències en l'edició castellana (hi ha afegitons del traductor), com remarca l'editor de l'edició digital de 2020.

cap a una sola tesi: la de la superioritat moral de la vida de l'esperit, fins i tot en els temps tràgics que li va tocar viure.

Vista la seva unitat i la seva coherència només queda resoldre el perquè de l'absència d'aquests textos en l'edició catalana, quan amb tota probabilitat estaven escrits originalment en aquesta llengua.⁷ No ho sabem, però considerem que es tracta d'un problema secundari fruit d'una decisió editorial gens transcendent: o bé tenien pensat publicar-los en català en un futur juntament amb altres textos pòstums o bé van considerar que només tenia sentit incloure'ls pel públic lector acadèmic de la UNAM.

Esperem que noves recerques ajudin a contextualitzar del tot els escrits de Serra Húnter. Com a primer pas, però, cal disposar de tots els seus escrits en la seva versió original. Això és el que pretenem fer amb aquests «altres assaigs» que presentem a continuació.

3. CRITERIS D'EDICIÓ

Els textos han estat traduïts al català a partir de l'original en castellà de l'edició digital del 2020, consultant també l'edició de 1945 quan hem detectat algun error tipogràfic. Hem procurat fer una traducció el més neutra possible, respectant l'estil tècnic de Serra però llimant certs barroquismes retòrics propis dels textos acadèmics de l'època, per exemple «dijérase» per «es pot dir» (p. 60) o «Bien es verdad» per «És veritat» (p. 67). Hem eliminat les majúscules en substantius com «ontologia», «cosmologia» (p. 74) o «infinit» (p. 73-75). Hem evitat, però, la simplificació del llenguatge tècnic. Per exemple, encara que no és un mot gaire habitual, hem traduït «trasunto» per «transsumpte» (p. 65). Lògicament, també hem invertit l'ordre d'algunes frases per adaptar-les a la sintaxi catalana, encara que hem mantingut l'estructura original dels paràgrafs, malgrat que alguns tenen una extensió excessiva. En definitiva, hem adoptat les normes actuals de l'Institut d'Estudis Catalans, també pel que fa a l'accentuació dels diacrítics.

7 Tant el pròleg de Garcia Bacca a l'edició castellana (1945) com algunes de les ressenyes aparegudes fan menció a aquests «altres assaigs», lloant la seva qualitat però sense aportar cap informació sobre el seu origen ni la seva aparició només en castellà. A banda que Serra gairebé sempre escrivia els originals en català, en les traduccions castellanen enlloc no s'indica que aquests textos no hagin estat traduïts també per Pere Matalonga.

En el transcurs de la traducció hem trobat marques de l'original català, ja que no són infreqüents expressions correctes en castellà però més genuïnes en català com «instante fugitivo», que hem traduït per «instant fugisser» (p. 72).

BIBLIOGRAFIA

- Fons Josep Conangla i Fontanilles. Arxiu Nacional de Catalunya. ANC 1-450.
- Manent, A. (1976) *La literatura catalana a l'exili*. Barcelona: Curial.
- Olgúin, M. (1947) «Review of *El pensament i la vida*, by J. Serra Hunter». *Books Abroad* 21/2: 209. [<https://doi.org/10.2307/40086339>]
- Roura Parella, J. (1946) «Sobre: Jaume Serra Hunter. El pensamiento y la vida. Estímulos para filosofar, trad. Pere Matalonga». *Filosofía y Letras* 21/11: 132-134.
- Roure Torrent, J. (1946) «El pensament i la vida». *La Nostra Revista* 1: 29-30.
- Sales, J. (2018) *Escrits de filosofia catalana*. Cabrera de Mar: Galerada.
- Schweide, I. (1945) «Sobre: Jaume Serra Hunter. El pensamiento y la vida. Estímulos para filosofar, trad. Pere Matalonga». *Boletín bibliográfico del Centro de Estudios Filosóficos* 18-19/5: 22-23.
- Serra Húnter, J. (1945) *El pensament i la vida. Estímuls per filosofar*. Mèxic, D.F.: Club del Llibre Català.
- (1945) *El pensamiento y la vida. Estímulos para filosofar*. Mèxic, D.F.: Facultad de Filosofía y Letras.
- (1985) *Problemes de la vida contemporània*. Barcelona: Columna.
- (2010) *Escrits d'història de la filosofia catalana* (I. Roviró, X. Serra, eds.). Barcelona: Publicacions de la Facultat de Filosofia / Universitat Ramon Llull.
- (2020) *El pensamiento y la vida: Estímulos para filosofar: Estudios póstumos: otros ensayos*. Ciutat de Mèxic: Universidad Nacional Autónoma de México.
- Serra Moret, M. (1946) «Un llibre pòstum de Serra-Hunter». *Ressorgiment* 355: 5771-5772.

JAUME SERRA HÚNTER,
«ALTRES ASSAIGS»

I. SOBRE LA PSICOLOGIA DE LA SINCERITAT

Els homes, tots els homes, ens devem a la veritat, però pocs deures són infringits per l'home tan sovint i de maneres tan variades. Aquesta duplicitat, de la que pocs se'n lliuren espontàniament, constitueix un singular contrast vital. Quan descendim de les altures de l'ideal i de la ciència normativa veiem que és forçós transigir o rectificar apreciacions que abans teníem per lleis veritables. En realitat, qui no ha ocultat algun cop el seu pensament?. Existeixen nombrosos subterfugis per defensar tal actitud; són tants i tan peremptoris que la propensió cap a ells esdevé en nosaltres poc menys que irresistible. D'altra banda, com podríem ignorar que hi ha propòsits en la vida el fracàs dels quals depèn només d'haver emergit a l'exterior abans d'haver assolit la plena maduresa?

Creiem que s'ha d'aplicar a aquesta teoria el raonament lògic anomenat de justificació, les premisses del qual solen ser judicis afectius o de valor. En realitat, el que passa és el següent: la persona està convençuda de la norma de conducta que ha de seguir, però com que el seu acompliment implica una gran quantitat de sacrifici, no dubta a presentar-se inconscient o ignorant dels hàbits socials o de la llei. Des de la prudència, que obliga a callar veritats, fins al cinisme, que no reconeix límits, hi ha una infinitat de matisos, graus o classes que determinen altres tantes etapes successives i encara contradictòries de la conducta personal.

Tot i que es tracta d'una activitat interior, el pensament, reclòs d'entrada dins de les fronteres d'allò subjectiu, bastant reticent a mostrar-se externament en tota la seva integritat, avar de si mateix, no tarda a escolar-se de manera espontània per la via del llenguatge. Primer es dirigeix a les dades sensorials, que estima en part anòmales, donada la impossibilitat de reduir-les a pura immanència. Però ben aviat reacciona contra aquesta aparent contrarietat i, a partir de llavors, es pot dir que es contagia d'aquell afany d'exterioritat i objectivació, manifestant-se ben aviat en ell certa propensió a sortir de l'aïllament, la qual s'accentua conforme creix en intensitat. A l'advertir el subjecte aquesta mena de claudicació, sembla reaccionar en el sentit de l'esforç voluntari, que iniciat pel mer intent, es dirigeix a la plena resolució. Aleshores l'esperit s'afanya a tancar les portes del món

circumdant; però sovint se sent incapaç de contenir el corrent imperiós de les idees. En aquestes condicions la simulació, que és el pol oposat de la sinceritat, resulta impossible, i el pensament aliè s'agermana per simpatia amb el pensament propi.

Aquest sembla ser el curs general de la vida representativa. Podem, per tant, considerar la sinceritat com a actitud normal de la intel·ligència. Només així conspira la raó en favor d'una concepció adequada del món. Ha estat un error, d'abast fins a cert punt incommensurable, confiar a normes abstractes la regulació de la consciència; vici nascut al seu torn d'altres errors: els d'una psicologia tendenciosa i una ètica plena de prejudicis seculars. L'amor i el culte a la veritat no poden revestir formes idolàtriques. Segons deia Llull, ens llancem al saber com una espècie d'ardor que ens impulsa cap a la Veritat Suprema, de la mateixa manera que sentim repugnància i odi per la falsedat, de qualsevol mena que sigui. Ser sincer és realitzar un dels fins de la intel·ligència humana.

Són les ètiques de tipus acomodatici les que han afavorit en certa manera la psicologia de la simulació. Efectivament: en elles l'acció és valorada segons els resultats, útils o no, que es desprenen d'aquesta. L'acció, així, en general, sense afegit ni qualificatiu, no representa encara un problema per a la moral. Com que els sistemes idealistes veuen en la intenció l'arrel última de la moral subjectiva, es pot parlar d'una responsabilitat de les ocultacions, les quals, encara en l'aspecte psicològic, arriben a deformar la fesomia de l'individu; deformació que tant pot obeir a la voluntat humana per inhibició, com a la intel·ligència per mandra habitual. Fossin quines fossin les conseqüències externes d'un voler conscientment ordenat, la seva força ètica resideix en la transparència dels mòbils el valor dels quals ha estat reconegut per la resta d'individus de la comunitat.

Duent el problema de la sinceritat a un altre pla, s'ha pretès fins a l'excés emparellar els conceptes de simulació i escàndol. Per evitar un mal conegut i fins i tot consentit, es produeix una pertorbació de tipus ideològic no inferior per les seves conseqüències a la que es vol prevenir o sanar. Hi ha qui suposa que es tracta d'una interpretació errònia del deure d'expressar la veritat. Tenim un exemple, ben eloqüent per cert, en el cas de la confessió de les pròpies faltes o debilitats; tal confessió, fruit d'una sinceritat conscient, pot arribar a ser exemplar, no només per al culpable, sinó també per aquelles persones que coneixen els seus errors o els sospiten.

La simulació sovint adopta la forma del que s'ha anomenat antonomàsticament cinisme o contumàcia. Veiem, doncs, quins són els perills que reporta la desvaloració de la sinceritat o el nostre allunyament d'ella. Sem-

bla a primera vista que aquesta actitud moral per excel·lència que consisteix en ser sincer implica certa postura ingènua capaç de procurar no pocs contratemps a la vida. Fins i tot admetent que això sigui cert, pitjor ens va amb l'actitud contrària, perquè la falta de sinceritat, revelada per igual en el pensament i en la paraula constitueix un atemptat a la integritat moral de l'individu. No és lícit confiar a l'atzar la revelació íntima de certes emocions, sobretot respecte a les persones.

Convé insistir en alguns tòpics, encara que ja semblin gastats per l'ús. La veritat no pot mai ser causa del mal; en tot cas, són les circumstàncies les que fan derivar les conseqüències del saber autèntic cap a fins aliens a la veritat. El temor a la veritat és una covardia de l'esperit; silenciar la seva existència és exposar-se al contagi de l'error. Qui acostuma a ocultar-se la realitat de la seva vida interior és com si inventés una segona personalitat; és el subjecte que sense voler s'enganya a si mateix. La hipocresia i la mentida no només fan mal als altres, sinó que de fet reverteixen en el jo que les empra. No podrà mai conèixer l'abast de la paraula i el pensament propis aquell que afirmi el contrari d'allò que sent.

En el cercle dels costums vulgars —que, tot i el seu arrelament, no han aconseguit mai prescriure contra la llei moral— s'ha fet de l'engany una arma contra els adversaris; però aquesta arma és perillosa, ja que pot ferir a qui l'empra. I és així perquè un dels perills més grans per la pau interior és aquella mena de duplicitat que es crea el mateix individu a través de la simulació. L'home s'acostuma a la reticència, al silenci; en una paraula, a l'ocultació. Respecte als altres es mostra estrany i esquiu; respecte a si mateix es debilita la seva facultat de reconeixement. No és rar que es torni irrecuperable el sentit de la personalitat; al contrari: molts temperaments habituats a una constant inhibició d'aquella naturalesa acaben per deformar el seu caràcter, deixant de veure precisament allò que voldrien veure.

L'home franc i obert que sent la doble necessitat de servir-se de si mateix i servir als altres contrasta amb el tipus del simulador. L'autoformació és obra conjunta de l'individu i de la col·lectivitat. Per part de l'individu és un treball que no cessa i que comença quan apareix la consciència rudimentària i acaba amb l'extinció de la vida. A una tasca d'aquesta mena ens lliurem tots els homes amb tanta més intensitat com més gran és la convicció del nostre destí. El més interessant en aquest cas és que l'autoformació requereix sobretot la pràctica de la sinceritat amb un mateix. No aparentar ni més ni menys del que l'home és en realitat: això no suposa mai una minimització del valor de la persona i, en canvi, representa el principi fonamental del deure de la veritat.

Reconeixem, tanmateix, que al marge d'aquest deure sorgeixen inclinacions morboses. Són una mena de vegetacions que s'esforcen per obtenir el predomini en la formació del caràcter. S'interposen en el curs de l'existència i són un testimoni constant de la dualitat de la nostra naturalesa, contra la qual és necessari lluitar en tot moment i en tota situació. I no existeix més que una possibilitat de sortir triomfant d'aquesta lluita: és el manteniment de la unitat en la norma de conducta. Es produeixen freqüents suggestions originàries de l'exterioritat, vinguin d'on vinguin, les quals ens col·loquen en un estadi d'indecisió o dubte. Ens trobem en la cruïlla de dos camins, fins ara desconeguts; estem exposats a l'error en l'imminent elecció, però si l'intent és pur i el propòsit ferm, no haurà de ser-nos difícil el retorn al nostre lloc d'origen. Sí: podrem emprendre de nou la ruta del deure, únic títol que perennement ennobleix l'home.

2. LA MILLOR SANCIO

Comptar amb els resultats de l'activitat deliberada ha estat sempre una condició de la vida humana. L'home és un animal previsor, amb la consciència de ser-ho i amb la seguretat que arribarà a la meta del seu destí. Per aquesta raó considera i inspecciona, per dir-ho així, tot el procés de l'acció, des dels seus orígens fins a les últimes conseqüències. Res del que passa al seu interior li és aliè, siguin quins siguin els mòbils que hagin despertat les seves potencialitats anímiques. I es pregunta l'home quina serà la realització definitiva del propòsit que avui inicia de manera espontània i gairebé inconscient.

Passa sovint que se li ofereixen diferents camins a la voluntat, encara que es tracti d'un projecte determinat que no presenta el menor dubte sobre el seu contingut. Aquesta és una prova inequívoca que vivim en un món contingent i finit; però només l'home té consciència d'aquesta finitud, d'aquesta contingència. Quan creu tenir al seu abast les causes i les raons d'un procés; quan, consegüentment, es considera capacitat per augurar les seves derivacions successives, aquestes prenen una orientació insòlita i desconcertant.

Aquest contrast de les variacions còsmiques i aquella inestabilitat de les previsions humanes, ens obliguen a una constant rectificació, però, en canvi, constitueixen l'incentiu més poderós de la ment humana. La pregunta està sempre als llavis de qui es preocupa del seu ésser i del seu destí. Per què una llei, que sembla sòlidament establerta, falla en determinats casos? Per què en les etapes d'un procés habitual hi interfereixen causes insospita-

des? Com s'explica que la finalitat d'un esdeveniment sigui sovint diferent dels seus antecedents naturals? Consideracions semblants ens porten a pensar que sobre les coses d'aquest món circumdant no exercim l'acció efectiva que creiem imposar a les nostres pròpies determinacions voluntàries.

D'aquí neix precisament, en el camp psicològic, el dualisme irreductible entre un fet de sensació i un fet de pensament; del primer no en som causa, i menys encara causa lliure; però no passa el mateix respecte al segon: aquest forma una sola naturalesa amb nosaltres, coneixem les seves condicions i, generalment, podem fins i tot regular-ne el procés. Heus aquí, doncs, el primer indicatiu d'una mena de títol de propietat que ja ningú, per fort que sigui, podrà arrabassar-nos. Aquesta propietat, a la vegada que ens converteix en subjectes dotats de drets inalienables, crea deures que transcendeixen l'esfera individual, essent, per això mateix, exigibles en nom de la fraternitat humana. La resistència moral de la nostra persona és posada a prova gairebé constantment. D'altra banda, mai no ha estat possible una previsió absoluta dels esdeveniments ni en allò que respecta a l'orientació que puguin prendre ni pel que fa als efectes de realitat més visible. Només els resultats obtinguts per la pròpia experiència ens serveixen de guia en aquesta insistent demanda de la vida. L'esfera de la responsabilitat coincideix amb la de la deliberació de la voluntat i amb la del domini de l'acció; més enllà, les lleis, els costums, l'opinió dels altres poden ser motius de coacció, però la consciència queda neta de culpa sempre que la puresa de la intenció acompanyi els nostres actes.

No existeix sanció més eficient ni més humana que la sanció interior, present en tots els moments i incidències de la nostra conducta. És també la que suposa menor violència per a l'individu; tanmateix, és la més intensa i la més persistent. Podrem eludir o tractar d'eludir les altres formes de fer efectiva la nostra responsabilitat; però contra el goig o el remordiment interiors res no poden les decisions voluntàries per fermes que siguin. Hi ha antecedents que justifiquen plenament la connexió de l'acte amb la resonància interior que aquest mateix produeix com a conseqüència natural. Són: el fet de viure incessantment amb nosaltres mateixos, la impossibilitat de despersonalitzar-nos, l'hàbit que lluny de desdoblar la naturalesa del jo la referma; en un mot: la unitat indestructible de la persona.

Si assagem el procediment de l'autoobservació, advertirem que és en el pla de la consciència moral on lliurem les batalles més formidables. Sovint creiem que disputem amb els altres quan en realitat ens enfrontem amb nosaltres mateixos. En la sèrie temporal es donen aquells dos moments que creen l'antagonisme: el primer representa una norma estabilitzada de con-

ducta; l'altre és la seva rectificació o contradicció. Ens endinsem llavors en les profunditats de l'ànima, en les quals ens veiem com som realment, sense les ombres de la projecció somàtica que acompanya la vida sensorial.

Gràcies a la nostra facultat de concentració és possible el reconeixement del nostre passat. En aquest passat reviuem les imatges, si no amb la claredat i perfecció de la visió present, com a mínim amb aquelles línies i contorns que afavoreixen la seva objectivitat i identificació. Aquesta espècie d'examen interior seria una mena de reproducció de nosaltres mateixos, una representació íntegra de la persona o una afirmació de la independència individual. El poder de l'abstracció permet seleccionar les imatges i fixar-ne les facetes preferides.

Ara bé, situat l'esperit en aquesta posició, el problema de l'ésser cedeix el seu lloc al problema del valor. En el moment de la contemplació interior, no triguem a desentendre'ns de les pures representacions per a fixar-nos en les actituds intencionals. Ben típicament podríem dir que no és la consciència psicològica, testimoni de la nostra vida interior, el que ens interessa, sinó la consciència moral, acusador i jutge dels nostres propòsits i accions. És possible que sigui aquest un tret poc estudiat de la vida humana; els filòsofs li han concedit poca atenció, pel fet d'haver-se dedicat exclusivament a determinar les condicions de la realitat interna.

Sembla lògic, doncs, que el sentit que nosaltres atribuïm als nostres actes sigui també el que més influeixi en la seva valoració. Ens inclinem a acceptar com a fets, sovint fills de la fatalitat o de la coincidència, totes aquelles situacions espirituals creades al voltant d'un problema de psicologia individual o social. No hem d'oblidar, tanmateix, que l'estudi i l'obtenció dels resultats són obra de la pròpia voluntat. Difícil o no, la solució ens pertany. Estem convençuts que existeixen deures ineludibles i que la inhibició o la indiferència constitueixen actituds vituperables en tots els casos en què es posi en joc quelcom relatiu al nostre perfeccionament moral.

Només la sensibilitat mal dirigida és capaç d'exercir sobre nosaltres una influència depriment. En canvi, orientada per la raó, és a dir, per les idees absolutes de la veritat i del bé, reaccionarà a favor de la solució moral del problema. Ningú no ignora que, tractant-se de la sanció, és el sentiment, amb la seva màxima complexitat, qui decideix sobre el valor de la persona. Els motius del dinamisme ètic de la consciència cal anar-los a buscar en l'atractiu de la virtut i en la repulsió del vici; motius als que s'associa la sanció corresponent d'alegria o de dolor, de goig o de pena, de sort o de desgràcia. La resta de formes de sanció en l'ordre de la conducta humana són un transsumpte de la sanció imposada per la consciència anomenada

«interior». Pot donar-se el cas que aquelles sancions siguin burlades; no així la interior: aquesta constitueix l'únic criteri impossible de defugir perquè és l'expressió més pura de la raó pràctica de l'home.

3. L'ÀLLAMENT VOLUNTARI

Vivim una doble vida, i això fa que de vegades ens faci la impressió que posseïm una doble personalitat. Es tracta de la vida dels sentits, lligada a les coses externes, als objectes materials, a les realitats tangibles, i de la vida interior, que és successió ininterrompuda d'actes, intencions i apetències. La normalitat de l'home exigeix el paral·lelisme de dues vides, i qui diu paral·lelisme, diu igualment, compatibilitat o interferència. La normalitat, tanmateix, sol ser una abstracció, si no és en realitat una utopia. Són particularment les variacions de qualitat i intensitat les que determinen la progressió de la vida humana i, per tant, són formes de desequilibri les que condicionen el seu funcionament.

Hi ha caràcters que busquen espontàniament l'aïllament; homes que per pròpia voluntat s'aparten del contacte amb els altres i de qui es diria que temen per igual el contagi dels defectes i el de les virtuts. Defugen les situacions que poden crear la relació social, qui sap si per un afany d'espontaneïtat egoista. La psicologia individual topa amb dificultats serioses per determinar fins a quin punt els temperaments inclinats a l'egolatria són responsables de les seves actituds. Llavors ens preguntem si es tracta d'una tendència irresistible de la persona o d'una convicció reflexiva adquirida a base d'influències.

Molts problemes contemporanis han nascut de la falta de contacte espiritual entre els individus i els nuclis col·lectius. L'incompliment de les normes d'ajuda mútua entre els ciutadans, normes que provenen de la mateixa arrel de la naturalesa humana, ha creat múltiples formes de separació espiritual. Les castes, les classes, els partits es van perpetuant perquè els privilegis han adquirit totes les característiques d'un estatisme habitual. Els dictàmens d'una voluntat extraviada s'han convertit en normes inexorables de conducta.

Però fins i tot aquest aïllament no és res si se'l compara amb aquell altre aïllament que es produeix en la mateixa persona; aquest últim és com una mena de buit que difícilment podrem omplir si no actua de manera ferma i constant la voluntat de decisió. Oblit, descuit, negligència: de tot això participa la desintegració de la persona. Heu pensat algun cop si existeix

quelcom més dolorós que el fet de no reconèixer-se a un mateix? Distreure's de les facultats que un mateix posseeix equival a prescindir de la misió que ens imposa la pròpia individualitat. L'oblit d'un mateix pot arribar a tal extrem que el subjecte obeeixi simultàniament sistemes de conducta diferents i fins i tot antagònics.

El que dona a la personalitat la seva màxima fortalesa és la solidaritat amb el passat de la seva vida. En canvi, la ruptura amb aquest passat la debilita o deforma. És veritat que les interferències d'ordre moral substitueixen a les facultats de naturalesa estrictament psicològica, car al cap i a la fi és el sentiment del deure el que domina en el camp de la pura consciència receptiva. (Diem sentiment intencionadament: perquè en la fixació dels termes del deure intervenen els factors més diversos, que van des de la simple impressió orgànica fins als límits de la valoració absoluta dels nostres actes).

L'origen de totes les desviacions de la vida íntima de l'home està en la contraposició d'aquests dos mons: el de l'ésser i el del deure. Per a alguns teoritzadors del problema, «som una persona, però es diria que aspirem a ser una cosa». Una cosa pensant, per descomptat, però rígida i inalterable com els objectes materials que ens envolten. Es produeix llavors una mena de desequilibri i d'instabilitat; ens busquem interiorment i no ens reconeixem, ni en les obres ni en els propòsits. És com si a cada moment perdéssim el control de la nostra activitat o no disposéssim d'un criteri segur per identificar la nostra persona. El jo està absent de tot el seu procés històric. S'ha volgut petrificar, quan en realitat es troba submergit en un perpetu esdevenir. Heus aquí, en resum, la conseqüència lògica de l'aïllament col·lectiu: primer ens absentem de la comunitat, i més tard de nosaltres mateixos.

El passat acumula els actes a la manera dels residus habituals que formen la segona capa de la nostra naturalesa. De vegades són encerts que ens acosten a la nostra perfecció; d'altres són actituds que ens aparten d'ella; però uns i altres, qualsevol que siguin el seu sentit i eficàcia, s'agrupen al voltant del jo i constitueixen el fons de les primeres capes de la nostra conducta. Entestar-se en negar aquest procés, que és la nostra autèntica història, és voler negar-nos a nosaltres mateixos. La vida no és un perpetu recomençar, segueix una línia central invariable, sense que això sigui obstacle perquè se la rectifiqui segons aconsellen l'experiència individual, l'exemple aliè o bé, en abstracte, una norma ètica. És precís considerar-la en la seva totalitat i aprendre a donar-li una valoració en consonància amb les necessitats de cada moment i de cada nova situació espiritual.

El desig de perfecció és inseparable de les nostres activitats. El plaer camina rítmicament associat amb tot el que ens apropa a aquesta tendència tan sobirana; el dolor, amb tot allò que ens n'allunya.

L'alegria en uns casos, en altres el remordiment, ens indiquen la suma del bé aconseguit. No obstant, mai no ha de faltar un criteri racional que ens serveixi de guia en el camí de la perfectibilitat humana. Només quan comença a faltar la confiança en el propi valor, l'ànima se sent inclinada a recloure's en el món de la solitud i el silenci.

El paisatge interior, abans atractiu per les seves belleses, s'omple de tenebres, s'omple d'ombres. I no som capaços de distingir els objectes que ens donen l'alegria de viure: la sensació de l'esforç que comença, el sentiment de la resistència vençuda, l'emoció de la necessitat anul·lada, la de la voluntat que no transigeix amb allò inexorable... El nostre jo se sent llaavors alliberat de les influències capaces de pertorbar l'expansió de la seva naturalesa, espontàniament inclinada cap al bé; però quan aquesta situació psíquica, una mena d'anestèsia espiritual, desapareix, immediatament la llum i la claredat s'oculten en la zona del subconscient, arribant a esborrar els estímuls de la pròpia existència.

El món interior està supeditat a l'ambient del món somàtic i del món circumdant. Així, doncs, recloure'ns dins de nosaltres mateixos equival a violentar una llei natural de l'home. Els resultats d'aquest aïllament han de resultar a la força fatals per a l'individu que, orgullosament, se separa dels altres éssers. És com si el diàleg, mètode imprescindible a la vida, es desplaçés de la regió social a l'altra regió més propera a l'esperit, el *soma*, amb el qual està obligat a conviure per llei de la natura. Però sovint el *soma* el traeix o pretén fer-lo el seu esclau. És una il·lusió que s'apodera de la nostra intel·ligència i que és capaç d'anul·lar la nostra voluntat. Creiem que obeam els propis instints de defensa, però de fet, ens rendim inermes als braços de l'enemic.

Què ha esdevingut, doncs, en aquesta espècie de substitució de valors? Hem posat al lloc de la relació intermental la relació psicofísica; al lloc de la superindividual la netament egoista; tenim la pretensió d'haver suprimit la dualitat i ens entrebanquem amb l'aparició d'unes divergències que ens condueixen a un antagonisme irreductible. I en aquesta lluita sense esperança de triomf anem consumint les nostres energies, com si visquéssim en una presó i no hi hagués en ella la menor esclatxa per on rebre la llum de la realitat exterior, de la qual, com en caverna platònica, només ens arribessin la projecció de les ombres indefinibles.

4. CONSIDERACIONS GENERALS SOBRE EL RESENTIMENT

La idea del ressentiment constitueix per a alguns la idea central de totes les seves activitats. Tan en la seva fase receptiva comen la seva fase expansiva, el ressentiment es converteix en criteri selectiu o d'orientació. Posats a escollir, no sabríem determinar a primera vista quines són les desviacions més funestes, si les que provenen de l'instint de conservació o les que es deriven de l'aïllament de la persona. Coneixem l'existència d'una forma d'angoixa que sempre ens porta a pensar en el mal que ens fan o ens desitgen els altres; però ignorem la raó per la qual no ens és donat de superar el dolor o la tristesa que ens produeixen la ingratitude, la desatenció a la nostra obra o el desconeixement dels propis mèrits; dolor i tristesa que de vegades revesteixen una persistència i una intensitat quasi morboses, fins a l'extrem que arriben a enfosquir la nostra consciència, normalment inclinada a l'amor i a la humanitat.

La teoria psicoanalítica ha cregut descobrir en la sexualitat la causa originària de totes les variants morals de la persona. Al psicòleg li ha estat fàcil dirigir cap a les profunditats del jo el discórrer de la vida humana de relació, un fet que reconeix el desig d'explicar l'existència i el sentit de fenòmens que, vistos des del pla de la consciència elemental, semblen anòmals. La complexitat inherent a aquells estats psíquics, situacions morals o hàbits humans en general, afavoreixen les interpretacions hipotètiques basades en les tendències naturals de la persona o en la feina que diríem d'inspecció de la intel·ligència reflexiva. L'única distinció que es pot fer respecte a la mencionada pluralitat d'interpretacions és que per a uns les actituds morals són producte d'una acumulació artificial de sensacions i imatges, mentre que per a d'altres són una reacció emotiva dels sentiments superiors de la vida.

El ressentiment pot determinar una nova modalitat de la conducta. La manera habitual de viure comença per canviar la seva trajectòria, adoptant-ne una altra, motivada per una reacció sentimental de desitjos cohibits o simplement incoats. Es dona aquesta variació perquè considerem els altres com a obstacles per a la consecució de les nostres finalitats. Són obstacles reals o imaginaris, hipotètics o provats; no importa: la derivació sentimental és sempre la mateixa. En comptes d'actuar paral·lelament, uns homes s'oposen a d'altres homes; cada individu ens sembla un destorb, un censor de l'obra aliena, un adversari dels propis ideals. Heus ací una primera possibilitat d'antagonisme, origen, per tant, de separació i de ressen-

timent, la qual cosa fa els homes ineptes per al propi pensament i incapaçes de comprendre's i estimar-se.

Encarats a les obres defectuoses, que ho són totes les humanes, convé una actitud benèvola de consell i orientació, però mai de crítica negativa i apassionada. La desvaloració es dirigeix més aviat contra les idees que contra la ment que les ha forjat. La ment és un focus d'individualitat, reducte d'innúmerables qualitats específiques. La seva energia està representada per l'amor a un mateix. És quelcom inseparable de l'obra humana, estímul que origina les màximes inquietuds i principi de la pròpia perfectibilitat. Només al voltant de la pròpia personalitat és factible el domini dels impulsos que provenen de la nostra naturalesa animal.

Totes aquestes consideracions desperten en l'individu una estimació de la seva conducta, i seria injust veure en tal actitud un símptoma d'egoisme. Suprimir l'interès que es deriva d'aquella estimació equivaldria a mutilar el quadre de les aspiracions humanes. Sense ell, la intencionalitat seria cega, i la voluntat mancaria de motivació. Al cap i a la fi es tracta d'apreciacions individuals que treballen en el sentit de la pròpia perfecció. Un desig de perfecció, per vehement que sigui, no implica cap usurpació de drets aliens, sinó, en tot cas, exercici de facultats innates.

Negar al nostre jo la possibilitat d'una acció autònoma en la realització d'allò que considera el seu destí, equivaldria a la inhibició, per part del subjecte lliure i responsable, de les tendències que ens són familiars des dels orígens de la vida personal, que no és precisament la vida abstreta que atribuïm a certs éssers de la Naturalesa, sinó aquell gènere de vida caracteritzat per la seva constant creació i rectificació. Així s'explica el fet que la primera capa del ressentiment estigui constituïda per tot el que contribueix a menysprear la persona. En efecte: ¿Com podrà l'home il·lusionar-se amb la idea d'estendre a l'esfera altruista les seves activitats si ha rebut la repulsa de la comunitat dins de la qual s'integra?

És molt possible que la vanitat i l'orgull sorgeixin com a conseqüència de la insatisfacció d'aspiracions nobles i justificades. Vanitat i orgull tenen, per dir-ho així, una doble naturalesa. Són una prolongació morbosa de la personalitat, però solen tenir un contingut real que els fa parcialment aprofitables. Psicològicament se'ns ofereixen com una sortida insospitada d'emocions subconscients, la qual es tradueix en una superabundància de les energies personals que perden el seu nivell normal en perjudici d'una possible col·laboració en una obra de salvació col·lectiva.

Posem ara aquestes observacions en comparació amb aquell estat psíquic complex que hem anomenat ressentiment, espècie de fragmentació es-

piritual que, sense arribar a confondre's amb l'odi, fa que tractem als altres com si aquesta passió animés el nostre món interior. En un pla semblant, i en relació unívoca amb l'apartar els nostres iguals, estan situades l'enveja, força negativa, i l'ambició, de contingut real i positiu. Ambdues poden ésser l'origen de discòrdies i lluites, però mentre aquelles deprimeixen moralment, aquestes estimulen l'home i enalteixen la seva obra constructiva.

No és cosa fàcil descobrir el fil secret que orienta el fons emotiu de l'home cap al ressentiment. Les arrels han de ser profundes, des del moment en què la seva acció perdura a través del temps i pot, fins i tot, operar la transformació del caràcter, a banda que existeixen tipus predestinats a ser presa d'aquella passió negativa i depriment. Ves que no sigui del tot inversemblant l'explicació segons la qual una de les causes del ressentiment és la manca de continuïtat en el tracte. Molts dels judicis equivocats sobre els nostres iguals es deuen a l'absència de compenetració espiritual. L'home que s'acostuma a veure un enemic en l'home és un insensat i un egoista, i per això no pot tolerar el mèrit dels seus companys. Estem obligats a fer l'esforç, de vegades molt dolorós, d'oblidar el dany que podem haver rebut els nostres semblants.

Entre les llacunes de la psicologia social s'hi compta una que és bo de recordar aquí; el tema que ens ocupa hi dona peu. No s'han tingut en compte —aquesta és la llacuna— totes les derivacions ètiques dels estats espirituals de relació. S'ha seguit, fins i tot en les escoles idealistes, la lletra dels primers teoritzadors de la sociologia. Atenint-se ingènuament als fets i a la seva interpretació, la psicologia social no ha sabut veure en les actituds humanes i en les formes generals de vida altra cosa que el resultat d'interferències econòmiques i físiques. El ressentiment obeeix a indicacions naturals que han sofert una depressió atribuïble a qualsevol d'aquestes dues causes: excés de tracte o aïllament.

Un error històric, de gran antiguitat, es pot veure en l'estudi que els primers psicòlegs moderns van fer de les passions humanes. Les passions no són estats fàcilment explicables per elements intel·lectuals. Les idees no formen més que el llaç que serveix de fil conductor d'un estat a un altre del *pathos* individual. Les actituds ideològiques són sempre solidàries dels sentiments, els quals formen com una mena de corrent subterrani. Spinoza l'encertava al donar a la seva obra el nom d'Ètica, però es va equivocar fonamentalment a l'afirmar que l'evolució de la sensibilitat humana podia fer-se intel·ligible *more geometrico*.

5. LA DOCTRINA CLÀSSICA DE LA IMMORTALITAT

Sempre que reflexionem sobre el problema de la immortalitat ve a la nostra ment el record de la tradició platònica, sense que puguem fer res per evitar-ho. Cosa, per altra banda, ben natural. És en el diàleg *Fedó* on per primer cop s'ha donat resposta a una qüestió tan difícil i al mateix temps tan inquietant. Sòcrates conversa amb els seus deixebles moments abans de beure la cicuta. Al límit extrem de la seva vida, quan les ombres del misteri ja havien començat a envair les seves conviccions morals, Plató li cedeix la paraula, i el discurs que pronuncia constitueix, sens dubte, la bella síntesi de l'idealisme espiritualista. Cap monument de l'antiguitat clàssica supera en aquest aspecte a la dissertació platònica. Guaitant enrere, només cal observar el camí recorregut per la filosofia a través dels segles per convèncer-se que, a banda de l'espiritualisme cristià, no és possible trobar una argumentació més sòlida ni més emocionant. El «més enllà» que s'obria davant dels ulls de Sòcrates és per a alguns un enigma, per a d'altres una esperança, per a tots una inquietud. És ben segur que no podríem assenyalar un sol moment de la vida de l'home en què no s'hi interposi, de manera més o menys conscient, la preocupació de la mort. Donem un o altre sentit a les nostres decisions segons quin sigui l'estat emocional determinat per aquella preocupació. Hi ha qui pugui emancipar-se de la idea del seu destí? És concebible una forma d'inquietud més adequada a la naturalesa humana, una confiança més consoladora pel creient, un misteri més obsessionant per l'incrèdul? No seria humà qui no es preocupés mínimament del seu avenir, del possible camí a recórrer després de la mort. Quin sentit tindrien, d'una banda, les accions humanes, i de l'altra, com ens explicariem l'instint de viure si no s'albirés una nova existència al final de la vida present? Aquestes són, certament, les primeres raons adreçades per resoldre el problema. L'estimació de la conducta descansa en motius que van més enllà del temps; i la vida mancaria de tot fonament si només comptés en ella l'instant fugisser.

Acostumats a veure com les coses neixen i desapareixen, hem associat aquest ritme del pensament a la nostra idea d'un demà ple de dubtes i misteri. La vida sencera de l'home és una lluita de resistència constant davant de les forces externes i internes que treballen per aniquilar-lo. I aquesta virtut de resistència, tot i els moments en què es diria que les nostres energies estan pròximes a extingir-se, què és en el fons sinó indicatiu de la realitat d'alguna cosa la destrucció de la qual no és possible en el temps?

Les conviccions referents a aquest problema oscil·len des del més pur

escepticisme (mai tan extremat que es converteixi en negació) fins a l'intent d'una prova matemàtica de la immortalitat. Convé extreure de la pila de raons afirmatives les que arriben a una actitud apodíctica, separant-les d'aquelles altres que romanen en el domini de la màxima probabilitat i, ni cal dir-ho, de les opinions de tipus popular i religiós que registren les diferents èpoques de la història. Per descomptat, és precís assenyalar que el problema de la immortalitat té una significació excepcional, única. S'afegeixen a ell tots els problemes de tipus escatològic. En totes les esferes —la humana, l'univers, la divinitat— que intentem explorar el sentit de la vida, la idea de l'ésser i la idea de la mort se'ns revelen com a immanents en forma perdurable. Si la metafísica contemporània dóna a dia d'avui una clara preferència a ambdues qüestions és perquè reconeix que en el domini de la investigació filosòfica res no és tan inquietant com el futur de la vida humana.

L'erudició ha recollit innombrables dades, pertanyents atots els tipus de cultura, amb el propòsit d'investigar el fons permanent d'una creença inseparable de la raó de l'home. Pot algú negar que l'home aspira a allò suprasensible? Tractem de descobrir en tot el que ens envolta un sentit de persistència, de perennitat. La nostra recerca s'atura a la troballa de l'ésser; però un cop obtinguda la seguretat de la seva existència comença l'esforç de mantenir-la tot i les infinites variacions que produeixen els moviments còsmics.

De mil maneres diferents es pot comprovar l'aspiració, tendència o impuls cap a allò permanent, cap a allò etern. El saber no sembla saber, ni l'acció sembla acció, si no va amb ells un albir d'absolut o d'infinít. Només quan hem aconseguit aturar el curs incessant de les inquietuds, només llavors, en un moment de repòs, donem a la vida un sentit de continuïtat independent del temps i comencem a veure en la mort un positiu alleujament dels nostres sofriments i contrarietats.

Difícilment ens acostumem a la pèrdua d'allò que el pensament, o l'experiència, va haver de procurar-nos. Els greuges d'una falsa amistat ens dolien precisament pel que té d'anul·lador el desengany. La negació mateixa no és en el fons sinó la defensa lògica d'una realitat que es troba en perill. Sintèticament podríem dir que tenim una idea innata de la immortalitat, solidàriament unida a la idea d'ésser.

L'intent més antic d'una demostració racional de la supervivència de l'home la devem a Pitàgores i a Plató. Consistia a recórrer al problema de l'origen de l'ànima. Deixant de banda el mite, es tractava, sens dubte, d'una argumentació no desproveïda d'originalitat. És necessari admetre

una preexistència de l'ànima? Implica sempre la mort un retorn a la vida? El problema no deriva llavors a una qüestió de psicologia o de moral, sinó que penetra ja en els dominis de l'ontologia i la cosmologia.

Les proves platòniques del *Fedó* foren adduïdes en els moments de la tragèdia socràtica. Sense cap mena de dubte, l'emotivitat d'aquell instant i l'afecte del deixeble cap al mestre moribund deurien influir en la selecció dels arguments i, principalment, en la manera d'exposar-los. Actualment han perdut ja bona part de la seva eficàcia demostrativa. L'aparat de les proves s'ha modificat amb el temps. El problema ha estat enfocat des d'angles molt diferents. Abans de res, convé establir que es tracta de la immortalitat individual, i encara d'una immortalitat en què la persona tingui consciència de la seva continuïtat en l'ésser. Així és explicable que serveixin per a la tesi de la immortalitat tots els raonaments que demostren l'espiritualitat de l'ànima. No existeixen d'altres més propers a la certesa apodíctica. El concepte de la vida espiritual, el regne dels valors, segons se sol dir avui dia, són els antecedents necessaris i suficients per reforçar la nostra creença en una vida supraterrènica, en la qual no és aniquilada la persona ni desconeguda la seva conducta anterior. L'home, fent ús de la seva llibertat, pot fer el que li doni la gana per silenciar aquella veu que surt del fons de la seva consciència, acusadora permanent de les infraccions a la llei moral i de la desobediència als deures que la naturalesa ens imposa. L'home pot fer això; però se sent intranquil, i la seva inquietud dura tant com tarda ell en fer les paus amb aquella consciència seva que es complau en col·locar-lo davant de si mateix, sota la garantia d'una vida que no acaba a la tomba. Aquest ha de ser el do més preuat per a l'home, ja que l'assimila a la Divinitat. No és etern l'home en el seu principi, però sí en el seu destí; i això últim fa d'ell una espècie de déu, ja que el situa en un lloc molt elevat respecte a la resta dels éssers de la naturalesa, creat de manera similar, però desproveït d'aquesta gràcia providencial.

Per aquest camí arribem a aprofundir en el sentit de l'existència humana. Si l'esperit no fos immortal, resultaria contradictòria la nostra comprensió de la persistència il·limitada. Seria un gran absurd el fet de conèixer, i sobretot, veure una cosa que no existeix o que no pot existir. Com més allunyades d'allò temporal i fugisser, més gran i duradora és la fruïció que ens procuren les especulacions intel·lectuals. El sentiment de la pròpia perfecció s'intensifica a mesura que ens aproximem a l'infinit. Desig de saber, alegria per la possessió de la veritat i afany de retenir-la i comunicar-la, són altres graus de l'instint gràcies al qual tenim consciència del nostre destí ultraterrènica. Vivim en la certesa que ens espera la mort; sabem que moltes

de les nostres aspiracions no es podran realitzar mai; estem exposats a un eclipsi momentani de la llum intel·lectual i condemnats a una progressiva disminució de les nostres energies... i, no obstant, ni aquestes ni altres formes de limitació ens impedeixen pensar en la vida ni ens impedeixen estimar-la. Pensem en el demà, encara que aquest demà ja no pugui ser per a nosaltres. Si anhelem passar a la posteritat, si ens atrau la glòria, si busquem la fama, si ens agraden els honors, és perquè la vida té un sentit de continuïtat, és perquè la vida continua després de l'existència corpòria. L'ànima d'absolut implica, al seu torn, el reconeixement de la immortalitat humana. Què és la immortalitat sinó una forma de participar de l'infinit?

No es pot negar la nostra tendència a superar la pròpia limitació. Tota recerca humana, no importa el camí que recorri, acaba sempre en els límits d'allò Absolut. Ens creiem immortals, volem ser-ho, pensem apodícticament que la supervivència és un atribut essencial de l'ànima humana. Fem un breu comentari a aquestes afirmacions. En primer lloc, quin dubte hi ha que creiem en la immortalitat? És aquesta, precisament, una creença que ens acompanya al llarg de tota la vida. En els motius de conducta descobrirem sempre com un eco llunyà d'aquella fe que ens deslliura de la immoralitat i del materialisme. A més, la voluntat i l'impuls, el desig i la inclinació, tendeixen a una perpetuïtat d'aspiracions i d'ideals. Analitzant la nostra interpretació de la vida del pensament, anem a parar a la idea que la mort consisteix només en un canvi aparent de les condicions de vida. La intel·ligència busca i troba allò absolut; la intel·ligència capta allò absolut i d'ell es nodreix; la intel·ligència viu i gaudeix al món de les idees, això és, d'allò etern, d'allò infinit. No fa falta, doncs, recórrer a cap subtileza dialèctica per arribar a la conclusió que l'ànima segueix vivint després d'haver-se separat del cos.

Poc importa que l'espiritualisme s'hagi desviat dels seus orígens, degenerant en doctrina idealista pura o deformant-se en concepció panpsíquica. Avui dia retorna ja a la seva ascendència platònica. Noves especulacions fan actual i rediviva la creença en la immortalitat. Psicologia, sociologia, ontologia, teodicea, filosofia i història de la religió coincideixen a assenyalar aquest problema com el més important de la filosofia de l'esperit. Expira l'era materialista, i la filosofia, que ja va deixar de ser agnòstica, aborda novament els vells problemes, les solucions metafísiques dels quals fan respecte fins i tot a la mateixa ciència.